

ORASAM

Analiz

MAYIS 2023/ NO 3

KIRGIZ CUMHURİYETİ İLE ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ ARASINDA TİCARİ VE EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Zalina ADOBAŞEVA

Kırgızistan ve Özbekistan arasındaki ilişkiler sağlam temellere dayanmaktadır. Bu özellik ortak tarih, kültürel ve manevi değerler, asırlık iş birliği gelenekleri, iyi komşuluk ve karşılıklı saygıdan kaynaklanmaktadır. Kırgızistan ve Özbekistan, her şeyden önce komşu ülkelerdir. Bu durum zaten birbirleri açısından taşıdıkları önemi öne çıkarmaktadır. Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki ilişkilerin sağlam temellerini atan başlıca belgeler, 24 Aralık 1996 tarihli "Ebedi Dostluk Antlaşması" ve 5 Ekim 2017 tarihli "Stratejik Ortaklık, Dostluk, İyi Komşuluk ve Güven İnşa Etme Deklarasyonu"dur. Bu belgelerde bağımsızlığa ve devlet egemenliğine karşılıklı saygı, eşitlik, birbirlerinin iç işlerine karışmama ve en önemlisi hem devlet düzeyinde hem de ekonomik aktörler düzeyinde karşılıklı yarar sağlayan ekonomik ortaklıkların kurulması için karşılıklı arzu duyulması gibi ikili iş birliğinin temel ilkeleri yer almaktadır. Bu yaklaşım, geniş kapsamlı bir iş birliği programının başlatılmasını sağlamıştır.

Modern Kırgızistan-Özbekistan ilişkileri, neredeyse tüm iş birliği alanlarını ilgilendiren bir yükseliş süreci yaşamaktadır. Kırgızistan-Özbekistan iş birliğinin öncelikli alanlarından biri ticari ve ekonomik iş birliğinin genişletilmesi ve geliştirilmesi sayılmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler istikrarlı bir şekilde gelişmekte, ticaret cirosunun seviyesi artma eğilimi göstermektedir. Pandemi nedeniyle ortaya çıkan kısıtlamalara rağmen, ticaret cirosu son yıllarda birkaç kat artmıştır. Ticaret ve ekonomik iş birliğinin öncelikli alanları arasında karşılıklı ticaret hacminin 2 milyar dolara çıkarılması, Kırgızistan ürünlerinin Özbekistan'a ihracatının önemli ölçüde genişletilmesinin sağlanması, yatırımların teşvik edilmesi ve ortak imalatların gerçekleştirilmesi yer almaktadır. 2021 yılında Kırgız Cumhuriyeti'nin Özbekistan Cumhuriyeti ile arasındaki ticaret cirosu 496,6 milyon dolar (ihracat 180,1 milyon dolar ve ithalat 316,8 milyon dolar) düzeyinde gerçekleşmiştir. 2020 yılında iki ülke arasındaki

ticaret cirosu 341,3 milyon dolar olup, bunun 152,5 milyon doları ihracat, 188,8 milyon doları ithalat idi. Her yıl karşılıklı ürün tedariki nedeniyle ülkeler arasındaki ticaret hacmi artmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti'nin Özbekistan Cumhuriyeti'ne yönelik ihracatının yapısında çimento, yakıt ve enerji kaynakları (kömür, petrol ürünleri), canlı hayvanlar, demir içeren metaller ve bunlardan elde edilen ürünler, seramik ürünler, araçlar ve parçaları, cam ve ondan elde edilen ürünler, çeşitli ekipman ve mekanik cihazlar, taş, çimento vb. yer almaktadır. İthalat ürünleri ise şunlardır: Gıda maddeleri ve hammaddeler (sebzeler, meyveler vb.), plastikler ve bunlardan elde edilen ürünler, gübreler, farmasötik ürünler, doğal gaz, hafif sanayi ürünleri, alüminyum, bakır, cam, seramikten mamul ürünler, araçlar ve bunların parçaları, elektrikli makineler ve cihazlar, çeşitli ekipmanlar ve bunların parçaları vb.

Son yıllarda, iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulmuş, karşılıklı güven duygusu gelişmiştir. Ülkeler arasındaki tartışmalı meseleler yalnızca karşılıklı yarar sağlayan, uzlaşmacı bir temelde çözülmeye çalışılmaktadır. En önemlisi, iki ülke arasında iyi komşuluk ruhu oluşmaktadır. Buna en üst ve üst düzey toplantıların yanı sıra geleneksel bir karakter kazanmış olan karşılıklı ziyaretler katkıda bulunmaktadır. Bu tür toplantı ve ziyaretler tarafların karşılıklı ilgi alanlarında görüşmeler yapmalarını sağlamaktadır. Bu toplantılar çok anlamlı ve bilgilendirici niteliktedir. Örneğin, 2021 yılının Mart ayında Kırgızistan-Özbekistan iş forumu Taşkent'te düzenlenmiş olup, bunun sonucunda ihracatın geliştirilmesi ve ortak projelerin gerçekleştirilmesi alanında 13 ikili belge imzalanmıştır. En önemli ortak projelerden birinin, gelecekte 200 milyon dolara çıkarılması planlanan kayıtlı sermayesi 50 milyon dolar olan Kırgız-Özbek yatırım fonunun oluşturulması olduğu belirtilmelidir. Kırgız-Özbek Kalkınma Fonu'nun 50 milyon dolarlık mütevazı bir sermaye ile kurulması, iki ülke arasındaki iş birliğinin yeni bir aşaması için iyi bir başlangıç oluşturduğu düşünülebilir.

Mart 2023'te Cumhurbaşkanı Caparov'un Taşkent'e yaptığı devlet ziyareti sırasında çok çeşitli konularda anlaşmalar yapılmıştır. Kırgızistan için önemli ortak projeler arasında "Çin-Kırgızistan-Özbekistan" ortak demiryolunun inşası ve Kambar-Ata Hidroelektrik Santrali 1'in inşası yer almaktadır. Kambar-Ata HES-1'in, Kırgızistan'daki en büyük elektrik santrali olması planlanmaktadır. Söz konusu santral, Orta Asya ülkelerine elektrik enerjisi sağlayacak ve bölgenin su kaynağını stabilize edecektir. Kambar-Ata Hidroelektrik Santrali'nin inşası, Orta Asya'da bölgenin su ve enerji sorununa yönelik ilk ortak çözümün bir örneği olabilir. Ayrıca bu proje CASA-1000 (Orta Asya-Güney Asya Elektrik Hattı) projesine önemli katkılarda bulunacak ve hem Kırgızistan'a hem de Özbekistan'a ekonomik fayda sağlayacaktır. Böyle bir projenin uygulanması, sadece ikili ilişkiler için değil, tüm Orta Asya için stratejik öneme sahip gerçek bir atılım olacak ve bölge ülkelerinin bu büyüklükteki projeleri bağımsız olarak uygulayabilme yeteneklerini gösterecektir. Caparov'un Özbekistan ziyareti, ikili ilişkilerin son beş yılda ne kadar değiştiğini gösteren önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır.

En üst ve üst düzey toplantılar, iki ülke arasındaki iş birliğini daha da güçlendirme konusunda belirli anlaşmalara varmayı da sağlamaktadır. Örneğin Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev'in 26 Ocak 2023 tarihinde Kırgızistan'a resmi ziyareti esnasında Bişkek'te iki ülke arasında bir iş forumu düzenlenmiştir. İş forumuna hükümet üyeleri, ilgili bakanlıkların yöneticileri, bölgesel yönetimler ve iki ülkenin 350'den fazla iş çevresinin temsilcileri katılmıştır. Forumun açılış törenindeki konuşmalarda, iki ülke arasındaki ticaret hacminin beş yılda 7 kat artarak 2022 yılında 1,2 milyar dolara yükseldiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, dile getirildiği gibi, yakın vadede 2 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşma potansiyeli bulunmaktadır. Forumda ortaya çıkan karşılıklı anlayışa göre iki ülkenin girişimcilerinin sürekli iş birliği yapma koşullarını oluşturmak üzere, iş temsilcilerinin ticaret sözleşmeleri yapabilecekleri, hazır endüstriyel iş birliği projeleri bulabilecekleri ve iş ortaklarını seçebilecekleri bir çevrimiçi platform geliştirilecektir. Forum sonucunda kimya, elektrik, otomotiv, tekstil sektörleri, tarım, yapı malzemeleri üretimi, deri eşya üretimi ve diğer alanlarda toplam değeri 1,6 milyar doların üzerinde olan 50'den fazla anlaşmadan oluşan bir paket imzalanmıştır.

Yukarıda anlatıldığı üzere, genel olarak Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki mevcut ilişki durumu ve ticari ve ekonomik ilişkilerin potansiyeli yüksek düzeyde seyretmektedir. Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde umut

vadeden başlıca alanlar ulaşım, iletişim, tarım, sanayi ve turizm sektörlerindeki iş birliğidir. Umut verici projelerden biri, olanakları çok yüksek olan "Çin-Kırgızistan-Özbekistan" ulaşım koridorudur. Böylece, 5 Haziran 2020'de "Lanzhou – Kaşgar – Irkeştam – Oş – Andijan – Taşkent – Mari" güzergâhında ilk çok modlu transit başlatılmıştır. Bu güzergâhta yük taşımacılığının başlatılması, "Çin-Kırgızistan-Özbekistan" koridorunun olanaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına yönelik çalışmaların bir sonucudur. Yüklerin taşınması için demiryolu ve karayolu taşımacılığı kullanılmaktadır. Kırgızistan'da Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu inşaat projesini hazırlamak ve uygulamak için bakanlıklar arası bir komisyon çalışmalar yürütmektedir. Bakanlıklar arası komisyon, Çin ve Özbek taraflarıyla demiryolu inşaatı projesinin uygulanmasına ilişkin müzakereler için bir yol haritası geliştirecektir.

Ayrıca Kaşgar-Oş-Andijan-Galaba-Hayraton (Çin-Kırgızistan-Özbekistan-Afganistan) yeni transit güzergâhında konteyner treni taşımacılığının başlatılması projesinden de bahsedilmelidir. Yaklaşık hesaplamalara göre, yalnızca bu çok modlu rota boyunca Afganistan yönünde yük taşıma hacmi yılda 4 bin konteynerden fazla olacaktır. Özbekistan topraklarındaki mal taşımacılığında %70, çok modlu koridorun diğer ülke topraklarındaki taşımacılıkta %50'ye varan indirim uygulanacağı belirtilmiştir. Bu koridordaki malların Çin'deki Kaşgar tren istasyonundan Kırgızistan'daki Oş tren istasyonuna karayoluyla, Özbekistan üzerinden Oş istasyonundan Afganistan'daki Mezar-ı Şerif istasyonuna demiryoluyla taşınması sağlanmaktadır.

Özbekistan Yatırım, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı basın servisinin haberine göre, Özbekistan'ın Kırgızistan'daki sanayi projelerinin uygulanmasını hızlandırması da planlanmaktadır. İlgili karar, Özbekistan Yatırım, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Başkanı Laziz Kudratov ve Kırgızistan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Daniyar Amangeldiev tarafından 11 Ocak 2023 tarihinde online olarak gerçekleştirilen müzakerelerin ardından alınmıştır. Görüşmede, bir dizi öncelikli alanda iş birliğinin daha da güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Müzakereler sırasında Kırgızistan'da binek otomobil ve ticari ekipman üretimi, Celal-Abad bölgesinde bir iplik işletmesinin kurulması, ASKUE elektrik ölçüm sistemlerinin uygulanması ve üretimi ve kalsiyum karbür üretimi için ortaya çıkarılan projelere de değinilmiştir. Ayrıca bakanlar, devam eden ortak projelerin uygulanmasının yanı sıra 2023 yılı için planlanan ikili etkinliklere yönelik hazırlıkları ele almıştır.

Göründüğü gibi, Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki iş

birliği gün geçtikçe gelişmektedir. İki lkeler arasında yeni projelerin uygulanması planlanmaktadır. Örneğin, Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Yatırım Ajansı Müdür Yardımcısı Nuradil Bayasov Kabar ajansına verdiği röportajda, Oş bölgesinde kimyasal gübre üretimi ve Özbekistan'a mısır ihraç etme amacıyla yeni bir Kırgızistan-Özbekistan işletmesinin açılacağını belirtmiştir. Ayrıca Bayasov uy bölgesinde Ravon otomobil markasının büyük blokl montajı için bir alan oluşturmak üzere büyük bir projenin imzalanması için hazırlık yapıldığını söylemiştir. Belge, UzAvtoSanoat ile yerli şirketler DT Teknik ve NUR tarafından imzalanacaktır. Bu projeye ilişkin birincil mutabakat zaptı 2017 yılında imzalanmıştı. O yıldan bu yana bir dizi müzakere yapılmış ve tartışmalı konular ele alınmıştır. Bayasov'un belirttiği gibi, günümüz itibariyle, sorunların çoğu zaten çözülmüştür ve proje tam olarak gerçekleşme aşamasındadır.

Ayrıca Kırgızistan ve Özbekistan ortak otomobil üretme projesini hayata geçirmeyi planlamaktadır. Kırgızistan Ekonomi Bakanı Yardımcısı Aynura Usenbekova'nın, 17 Ocak 2023 tarihinde Kırgızistan Cumhuriyeti Meclisi'nin Yakıt ve Enerji Kompleksi komitesi toplantısında yaptığı açıklamaya göre, Kırgızistan'ın uy bölgesinin Moskva ilçesine bağlı Ak-Suu köyünde Özbekistan'ın UzAutoSanoat firması ile iş birliği içinde otomobil üretimi yapılacaktır. Otomobil üretiminin organizasyonu üç aşama şeklinde planlanmıştır. İlk etapta (3 yıl içinde) 10.000 adet otomobil ve ticari araç üretimi, ikinci etapta (4-5 yıl içinde) 20 bin otomobil ve ticari araç üretimi ve üçüncü aşamada (6 yıl içinde) 30 bin otomobil üretimi planlanmaktadır.

Kırgızistan ve Özbekistan, 550 milyon dolarlık 60 projeyi hayata geçirmeyi planlamaktadır. Kırgızistan ve Özbekistan, sanayi alanında işbirliğini genişletmek için "Yol Haritası" projesini kabul etmiştir. Konuyla ilgili belgenin iki ülkenin temsilcileri tarafından imzalandığı bildirilmiştir. Sputnik.kg sitesinde yer alan haberde, Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığının konuyla ilgili olarak kamuoyuyla paylaştığı açıklamalara yer verilmiştir. Habere göre, toplam 550,4 milyon dolar değerinde 60 projenin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kırgızistan'ın uy bölgesinde 100 milyon dolarlık bir mısır işleme tesisinin inşa edilmesi;
- Fergana bölgesinde bulunan "GeoBetonBagdad" kuruluşunun beton ürünlerinin üretimi için 40 milyon dolarlık bir projenin uygulanması;
- 15 milyon dolarlık ticaret ve lojistik merkezi "Kızıl-Kıya" inşaat projesi;
- 15 milyon dolarlık tıbbi amaçlar için özel kauçuk ve teknik

- rnlerin retim organizasyonu ve tıbbi aletlerin imalatı;
- 12,5 milyon dolarlık meyve ve sebze ürünlerinin işlenmesi ve depolanması için ortak toptan satış noktaları ve lojistik merkezlerinin kurulması ve Kırgızistan zerinden Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) pazarına ihraç edilmesi;
- 10 milyon dolarlık modern bir sera iftliği ve lojistik merkezinin kurulması;
- Özbekistan'ın Namangan bölgesinde 8 milyon dolarlık meyve işleme üretim ve lojistik tesisinin geliştirilmesi projesine yatırım çekilmesi;
- 8 milyon dolarlık "Uni Mobile" tabanlı bir imento fabrikası inşa etmek gibi diğer projelerin uygulanması.

Ayrıca, "Yol Haritası'nda" yer alan projelerin ilk önce devletler içinde kabul edilmesinin gerekeceği belirtilmiştir.

Her iki ülkenin tekstil endüstrisinde de gelişme eğilimi gözükmektedir. zbek tekstil endüstrisinin gelişim modeli, BDT lkeleri arasında giderek daha fazla popülerlik kazanmaktadır. Özellikle zbek girişimciler ortak projeler gerçekleştirmek için komşu ülkelere aktif olarak davet edilmektedirler. Özbekistan tekstil şirketlerinin Kırgızistan'ın tekstil sektörüne yatırım yapma konusundaki ilgileri de artmaktadır. Özellikle Özbekistan'ın en büyük örme kumaş üreticilerinden biri olan Zelal Tekstil'in kurucusu olduğu Dekna Bishkek LLC'nin inşaat ve montaj işleri tamamlanmak üzeredir. uy bölgesi Kara-Balta şehrinde 45.0 milyon dolar değerindeki "Dekna Bişkek" dikiş ve tekstil üretim tesisi kurulmaktadır. Projenin lansmanı sonucunda 17 bin ton örme kumaş ve 7,0 milyon adet mamul tekstil üretimi için üretim kapasitesi oluşturulacak ve yaklaşık 1000 kişiye istihdam sağlanacaktır. řu anda işletmenin yer alacağı bina ve yapıların onarımı ve teknolojik ekipman temini için çalışmalar devam etmektedir.

İkili sınır ötesi iş birliği de başarılı bir şekilde gelişmektedir. Bu iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik ek bir itici güç, Kırgızistan ve Özbekistan Sınır bölgeleri Yöneticileri Konseyi'nin faaliyetleridir.

Dış ilişkiler bakanlıkları düzeyindeki ilişkiler gün geçtikçe gelişmektedir. Yıllık bazda, siyasi ve konsolosluk meseleleriyle ilgili bölgesel istişarelerin düzenli turları düzenlenmekte, dış ilişkiler bakanlığı birim başkanlarının uluslararası platformlarda sürekli toplantıları yapılmaktadır. İş çevreleri arasındaki temaslar da genişlemekte, ortak girişimler gerçekleştirilmektedir.

İki ülkenin turizm alanındaki iş birliğini güçlendirmek için de girişimler yapılmaktadır. Günümüzde karşılıklı turist akışının her yıl arttığını belirtmek gerekir. Kırgız Cumhuriyeti Kültür, Enformasyon ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Turizm Bölümüne göre UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya

Turizm Örgütü) sınıflandırması çerçevesinde 2018 yılı içinde Özbekistan'dan Kırgızistan'a yaklaşık 3,3 milyon kişi gelmiştir. 3,2 milyondan fazla insan Özbekistan'a gitmek üzere Kırgızistan'dan ayrılmıştır. Ca.news haber sitesinden alınan bilgiye göre, Kırgızistan Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Bölümü Başkanı Maksat Damir Uulu, 24 Nisan 2019'da Taşkent'te düzenlenen toplantısı esnasında yaptığı açıklamada, Mayıs ayında Taşkent-Bişkek-Balıkçı tren seferlerinin başlatılmasıyla Özbekistan vatandaşlarının büyük çoğunluğunun yaz tatili amacıyla Issık Göl'ü ziyaret ettiği belirtilmiştir.

Bişkek-Taşkent, Oş-Andijan ve Kızıl-Kiya-Fergana güzergâhlarında düzenli otobüs seferleri yapılmaktadır. İki ülkenin turizm endüstrisi temsilcileri yeni bir etkileşim seviyesine ulaşmıştır. Turizm alanında sendikalar arasında yapılan iş birliği de gelişmektedir. Kırgızistan ayrıca Özbekistan'la "Ortak Turizm" projesini başlatmayı planlamaktadır. Ulusal Yatırım Ajansı temsilcisi Bakyt Dozoev'e göre bu planları uygulamak için devletlerarası bir anlaşma hazırlanacak ve ortak girişim oluşturulacaktır.

Günümüzde, Kırgızistan ile Özbekistan arasında her düzeyde karşılıklı güven oluşturmak ve verimli iş birliği sürdürmek için gerekli koşulların mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Son iki yılda ulaşılan başarılı iş birliği düzeyi, kardeş Kırgızistan ve Özbekistan halklarının çıkarlarını tam olarak yansıtmaktadır. Bu sonuçlar, her iki devlet başkanının iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmeyi ve kapsamlı Kırgızistan-Özbekistan iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan siyasi iradesi sayesinde mümkün olmuştur.

Kaynaklar:

<https://liter.kz/kazakhstan-kyrgyzstan-i-uzbekistan-sovmestno-postroi-at-ges-1673004481/>
<https://centralasia.media/news:1855643>
<https://kabar.kg/news/uzbekistan-nameren-uskorit-realizatciiu-proektov-v-kyrgyzstane/>
<https://www.uzdaily.uz/ru/post/75108>
<https://mfa.gov.kg/ru/dm/pkr-v-rf/menyu---inostrannoe/--uslugi/torgovo-ekonomicheskoe-sotrudnichestvo/orgovo-ekonomicheskoe-sotrudnichestvo-5c0f320abe6dd>
<https://www.caa-network.org/archives/22378/uzbekistan-i-kyrgyzstan-slozhnye-straniczy-pochti-perevernuty>
<https://mfa.gov.kg/kg/dm/uzbekistan-kg/news/4935>
<https://orasam.manas.edu.kg/index.php/ru/component/search/?searchword=узбекистан&searchphrase=all>
<https://www.uzdaily.uz/ru/post/75108>
<https://centralasia.media/news:1805813>
<https://www.tazabek.kg/news:1809849?from=tazabek&place=mainlast>
<https://ca-news.org/news:1542881>
<https://kabar.kg/news/v-oshe-otkroetsia-kyrgyzsko-uzbekskoe-predpriatie-po-proizvodstvu-udobrenii/>
<https://www.tazabek.kg/news:1849947?from=tazabek&place=mainlast>
<https://sputnik.kg/economy/20210316/1051791069/kyrgyzstan-ozbekistan-zhol-karta.html>
<https://sputnik.kg/economy/20210316/1051791069/kyrgyzstan-ozbekistan-zhol->